

ОГЛЯД

«ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ЖІНОК ТА ЧОЛОВІКІВ У КОНТЕКСТІ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ»

*ГО «Центр «Розвиток демократії»
у рамках реалізації проєкту
«Екологічна безпека з урахуванням гендерної
перспективи»,
за фінансування OXFAM*

2026

Авторки:

Елла Ламах, голова правління ГО «Центр Розвиток демократії»;
Лідія Козуб, експертка з питань протидії дискримінації, насильства та торгівлі людьми ГО «Центр Розвиток демократії»;
Марія Дмитрієва, директорка програм ГО «Центр Розвиток демократії»;
Олена Целуйко, проєктна менеджерка ГО «Центр Розвиток демократії».

Дякуємо експерткам з екологічної проблематики, які рецензували та вносили корективи:

Євгенії Смолієнко, юрисконсультці, “Розумне Довкілля. Хмельницький”, м. Хмельницький;
Тамарі Кундельській, екологічній експертці, к.т.н., ГО “Нуль відходів Івано-Франківськ”, м. Івано-Франківськ;
Наталії Зубар, голові правління ГО “Інформаційний центр «Майдан Моніторинг», Харків.

Дякуємо за участь в опрацюванні матеріалів:

Данилові Целуйку, студенту 2 курсу факультету соціології КНУ ім. Тараса Шевченка

ЗМІСТ

ВСТУП

1. Важливість участі жінок у процесі прийняття рішень.....	5
1.1. Приклади участі жінок України в екологічних проєктах міжнародного, національного та місцевого рівнів	7
1.2. Різнопланові проєкти екологічного спрямування з урахуванням гендерного аспекту.....	10
1.3. Участь жінок у проєктах з безпеки	12
2. Молодіжні ініціативи	14
3. Гендерні особливості екології в містах та селах	15
3.1. Водні ресурси як засіб для життя на сільських територіях.....	17
4. Вплив відходів та сміттєзвалищ на життя жінок, дівчат та всієї громади	19
Рекомендації учасниць заходів для органів місцевого самоврядування	22

ВСТУП

З початку воєнного вторгнення росії в Україну публікуються різні аналітичні звіти про руйнування росією нашої екосистеми, ведуться підрахунки знищеного природного ресурсу. Але у всіх цих дослідженнях та аналітичних звітах дуже мало представлено думок самих жінок, їхніх поглядів та рекомендацій щодо екологічної безпеки у зв'язку з війною росії проти України.

У цій невеличкій публікації Громадська організація Центр «Розвиток демократії» в рамках проєкту «Екологічна безпека з урахуванням гендерної перспективи» (надалі – ПРОЄКТ) за підтримки Oxfam, спільно з громадською організацією «Сільські жінки України», громадською організацією «Скадовський актив» (Херсонщина), центром міжнародного розвитку «Елпіс» (Донецчина) та громадською організацією «Кроки до майбутнього» (Буковина), вирішили зібрати голоси жінок, учасниць проєкту, і представити вашій увазі.

У межах проєкту протягом 2025 року проведено чотири заходи:

- вебінар «Екологічна безпека з урахуванням гендерної перспективи» (17 червня 2025 року) за участі експерток зі США, Швейцарії, Вірменії, Швеції та України;
- офлайн-тренінг «Екологічна безпека, зміна клімату та права жінок» (24–27 червня 2025 року, м. Луцьк) для представниць громадських організацій, органів влади та державних установ;
- онлайн-дискусія «Сучасні екологічні виклики для жінок і чоловіків в Україні» (24 липня 2025 року);
- офлайн-тренінг «Створення екологічної стратегії та пропозицій до Національного плану дій “Жінки, мир та безпека”» (29–30 липня 2025 року, м. Київ).

Саме обговорення думок учасниць та учасників під час заходів стало поштовхом до створення цього огляду.

На тлі війни росії проти України екологічну ситуацію погіршують:

- внутрішні чинники: техногенне забруднення річок та ґрунтових вод, вирубка лісів, забруднення повітря промисловими викидами та автомобільним транспортом, збільшення кількості відходів і сміттєзвалищ;
- зовнішні чинники, а саме воєнні дії росії проти України: забруднення використаними та невикористаними боєприпасами повітря, води й ґрунтів в зоні ведення бойових дій і на решті території країни внаслідок обстрілів; зруйновані промислові об'єкти та критична інфраструктура по всій країні; масштабні пожежі, викиди токсичних речовин і знищені екосистеми – від лісів і сільськогосподарських угідь до акваторії Чорного моря; обстріли навколо Запорізької АЕС та інших ядерних установок, які створили ризики радіаційних аварій з міжнародними наслідками¹.

Представлений огляд не є вичерпним та не представляє думок широкого кола громадських організацій; він попередньо окреслює, як життя жінок з різних регіонів України, змінилося у зв'язку з екологічною небезпекою та кліматичними змінами до і під час війни росії проти України.

---

¹ Обсерваторія конфліктів і довкілля, Екологічна мережа «Зой», 2024. «ЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ війни проти України. Попередня річна оцінка (лютий 2022 – лютий 2023)». https://ceobs.org/wp-content/uploads/2024/09/OSCE-Ukraine-cons_UKR.pdf

1. Важливість участі жінок у процесі прийняття рішень

«Нічого для нас без нас» – цей вислів важливий і в екологічній темі. У межах глобального огляду щодо впливу зміни клімату на жіноче здоров'я (2023)² підкреслюється, що зміна клімату становить серйозну загрозу для здоров'я й ще більше посилює існуючі гендерні нерівності. Жінки частіше потерпають від посух і спеки, оскільки фізіологічні потреби під час менструацій і вагітності підвищують їхню уразливість. Під час вагітності наслідки зміни клімату можуть призводити до підвищення ризику інфекцій, теплового стресу та народження дітей з вадами розвитку.

У доказовому огляді *BMJ Paediatrics Open* (2024)³, в якому аналізуються впливи зміни клімату на здоров'я дітей, підкреслено, що зміна клімату істотно підвищує ризику для новонароджених і дітей: збільшує ймовірність передчасних пологів, низької маси при народженні, недоїдання, респіраторних та психічних захворювань. Ці ризики пов'язані з порушеннями харчової безпеки, дефіцитом води, забрудненням повітря та обмеженим доступом до медичної допомоги.

Екологічна ситуація, викликана зміною клімату, впливає на все населення України, однак найбільше від цього страждають як діти, так і жінки різного віку, включно з жінками старшого віку, які мають хронічні захворювання чи різні форми /інвалідності. На здоров'я цих категорій негативно впливають не лише наслідки зміни клімату, але й недостатня чи відсутня реакція держави та місцевих органів влади на ці зміни. Така ситуація ускладнює життя цих людей, і їхніх родин. Оскільки жінки часто вважають себе відповідальними не тільки за своє життя, а й за життя та здоров'я усієї родини, наслідки можуть позначитись і на їхньому здоров'ї та економічній стабільності.

Міжнародні інституції вже давно довели, що **рівна участь жінок і чоловіків у процесі прийняття рішень уможливорює залучення різних соціодемографічних груп до обговорення, оцінки варіантів та визначення оптимального шляху дій**. Це може стосуватися як державного управління, так і бізнесу, місцевого самоврядування і керування громадою. Жінки – особливо у сільській місцевості – виконують фундаментальні ролі у забезпеченні продовольством, доступу до води та енергоресурсів. Вони першими реагують на стихійні лиха, організують відновлення після катастроф, а також зберігають традиційні знання, чим зміцнюють екологічну стійкість громад. Їхня участь є критично важливою для ефективних кліматичних рішень. Жінки є важливими зацікавленими сторонами у природоорієнтованих рішеннях та вуглецевих ринках, а країни з вищим представництвом жінок у владі мають жорсткіші екополітики.

На міжнародному рівні жіночі організації та ініціативи працюють як зі структурами ООН, так і з регіональними об'єднаннями задля збереження довкілля в умовах зміни клімату:

«Жінки включаються заради спільного майбутнього», міжнародна мережа жіночих і екологічних ОГС (понад 150 організацій у 50 країнах), працює на рівні ООН через механізм Рамкової конвенції ООН зі зміни клімату (UNFCCC), забезпечуючи участь низових жіночих організацій у переговорах і політичних процесах.

---

² https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC84149_62/

³ <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11474898/>

Азійсько-Тихоокеанський форум з питань жінок, права та розвитку, мережа з організацій та осіб (265 організацій у 30 країнах), що вже більше 30 років дає можливість жінкам, особливо маргіналізованим та з корінних народів, брати активну участь у кліматичному правосудді, зокрема через стратегії адвокації на національному й міжнародному рівнях.

Міжнародний рівень участі жінок і врахування їхніх потреб у процесах *попередження стихійних лих* (кількість яких щороку збільшується внаслідок війн, зміни клімату, людської недбалості використання ресурсів) і відновлення.

Приклад

Адвокаційна кампанія, що враховує гендерну політику в забезпеченні прав жінок у міжнародній кліматичній політиці. Під час вебінару «Екологічна безпека з урахуванням гендерної перспективи» (17 червня 2025 року) представниця KlimaSeniorinnen Schweiz (Швейцарія) – об'єднання понад 2 000 швейцарських жінок старшого віку, Пія Голленштайн презентувала тему про рішення Європейського суду з прав людини щодо прав жінок та кліматичні зобов'язання від 9 квітня 2024 р.

Вона розповіла, що через бездіяльність уряду щодо зміни клімату учасниці цього об'єднання стикаються з підвищеним ризиком для життя та здоров'я під час дедалі частіших аномальних теплових хвиль⁴. Позивачки наголошували, що літні жінки особливо вразливі до таких екстремальних проявів клімату (мають вищий ризик смерті від спеки), тому держава мусить вжити дієвих заходів для обмеження глобального потепління в межах +1,5°C згідно з Паризькою кліматичною угодою. Їхня організація йшла до прецедентного рішення ЄСПЛ дев'ять років: їм відмовили всі місцеві суди, однак у Європейському суді з прав людини звернули увагу на статті Конвенції з прав людини про право на життя і принцип екологічного захисту і прийшли до рішення, що неадекватна кліматична політика Швейцарії порушує права жінок, особливо літніх⁵.

Відтоді судді зобов'язали Швейцарію кожні пів року звітувати про покращення кліматичної стратегії. Це ключовий випадок, що утворює прецедент: держави мають не лише реагувати на клімат, але й захищати права громадян, зокрема жінок, у цьому контексті. Відповідно, будь-яка країна, що підписала Європейську конвенцію з прав людини, може бути притягнута до відповідальності за недостатні дії проти кліматичної кризи.

---

⁴ <https://www.reuters.com/sustainability/climate-activists-seek-breakthrough-human-rights-court-ruling-against-european-2024-04-09/>

⁵ European Court of Human Rights. (2024). Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland (Application no. 53600/20). <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=002-14304>

1.1. Приклади участі жінок України в екологічних проєктах міжнародного, національного та місцевого рівнів

На Українській конференції з відновлення (Berlin Recovery Conference) 12 червня 2024 року запустили **Альянс за гендерно-чутливе та інклюзивне відновлення**⁶ – ініціативу, що об'єднала Уряд України, ООН Жінки, Німеччину, міжнародні фінансові організації, ЄС, бізнес та громадськість. Мета цього Альянсу – забезпечити, щоб гендерна рівність і розширення прав жінок стали наскрізними у плані реконструкції й «зеленого» відновлення України. Альянс сприяє залученню жінок і жіночих організацій до ухвалення рішень, гендерно-орієнтованому плануванню та фінансуванню проєктів.

На Конференції ООН зі зміни клімату⁷ (**COP28**, листопад 2023 року) у павільйоні України Програма розвитку ООН організувала обговорення, присвячене гендерній рівності в оцінці збитків для навколишнього середовища та «зеленому» відновленню країни. Активну участь у цьому процесі взяли представниці жіночих організацій, як-от Жіночий енергетичний клуб України.

На **COP29 (Баку, листопад 2024)** в національному павільйоні України відбулося кілька заходів, які стосувалися перетину екологічної політики та гендерної рівності: 13 листопада в рамках Українського Павільйону відбулася панельна дискусія **«Енергія майбутнього: Просування жіночого лідерства та стійкої робочої сили в енергетичному секторі України»**. Організатори – ПРООН (проєкт «Зелене енергетичне відновлення» за підтримки GIZ та уряду Німеччини) спільно з Кліматичним офісом України. На заході обговорювали гендерну нерівність у традиційному енергетичному секторі України, що загострилася в умовах війни (наприклад, низький відсоток жінок на технічних та керівних посадах), та шукали рішення для створення інклюзивного сектору (розвиток навичок, подолання бар'єрів для участі жінок тощо)⁸. Метою була підтримка гендерно-чутливого «зеленого» енергетичного переходу та розвиток здібностей жінок у цій сфері. Експертки ПРООН презентували звіт «Гендерна рівність та стійкість енергетичного сектору України: шляхи до трансформації зайнятості та лідерства в умовах війни»⁹.

На **COP30 (Белен, листопад 2025)** основною подією на гендерну тематику стала панель **«Жінки біля керма: формування стійкої робочої сили та стимулювання лідерства в енергетичному та кліматичному майбутньому України»** (19 листопада). Захід організували Український Павільйон разом із ПРООН та GIZ. Учасниці й учасники (українські та міжнародні експерти) обговорювали практичні кроки для формування гендерно-інклюзивного енергетичного сектору: розвиток навичок, подолання бар'єрів для участі жінок у нових галузях та військових громадах, залучення ветеранок тощо¹⁰. Акцент робився на створенні середовища, що сприяє рівному залученню жінок у «зелене» майбутнє (гендерно-інклюзивна та справедлива енергетика).

---

⁶ <https://ukraine.un.org/en/271438-alliance-gender-responsive-and-inclusive-recovery-ukraine-launched-strong-support>

⁷ <https://unfccc.int/news/cop28-spotlights-gender-responsive-just-transitions-and-climate-action>

⁸ <https://cop.ukrainian-climate-office.org/uk/pavilion-ukrayiny-na-sor29-2024/>

⁹ <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/proon-vystupyla-za-zelene-vidnovlennya-ta-nyzkovuhletseve-maybutnye-dlya-ukrayiny-na-cop29>

¹⁰ <https://cop.ukrainian-climate-office.org/uk/program/women-at-the-helm-building-a-resilient-workforce-and-driving-leadership-in-ukraines-energy-and-climate-future/>

Представниці українських екологічних ГО (наприклад, «Екодія») під час COP30 активно висвітлювали вплив війни на жінок та важливість гендерної рівності в кліматичних рішеннях. Зокрема, у підсумкових публікаціях і виступах вони зауважили, що на COP30 вперше в рішенні «Справедливої трансформації», були чітко згадані питання гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок¹¹.

Зі слів учасниці Проекту

«Згадайте хто керував економікою в радянські і у перші роки незалежності України. Чоловіки дивились на екологію в розрізі піти на рибалку чи мисливство. На початку незалежності було багато парків та скверів, але з часом їх ставало все менше. Бізнес проєкти знищували природні ресурси».

«Між полями були зелені насадження, лісові смуги зберігали ґрунти та зменшували суховії, але бізнес знищував лісові смуги між полями і почали з'являться суховії»

Серед причин, котрі знижують рівень екологічної безпеки та/або перешкоджають її поліпшенню, учасниці проєкту зазначали:

- відсутність системного масового просвітництва з екологічних тем і, як результат, низький рівень обізнаності у сфері екологічної безпеки, брак культури поводження з відходами, відсутність культури утилізації відходів та утворення стихійних сміттєзвалищ;
- відсутність розуміння екологічної складової в житті місцевого населення і низька спроможність населення (зокрема сільського) сплачувати за послуги вивезення сміття;
- відсутність належного фінансування та стимулів до сортування сміття та відходів (зокрема в невеликих містах та сільській місцевості).
  - наслідки війни та ризики під час обстрілів;
  - відсутність екологічної грамотності представників органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, депутатського корпусу всіх рівнів, зокрема щодо екологічної безпеки, причин кліматичних змін, і, як результат, брак уваги з боку відповідальних за прийняття рішень та відсутність міжсекторальної взаємодії владних структур.

Щодо екологічно свідомої поведінки жінок і чоловіків учасниці проєкту зазначали, що жінки таку поведінку демонструють частіше, ніж чоловіки, зокрема:

- жінки частіше за чоловіків відмовляються від використання поліетиленових пакетів, а при купівлі пластикових виробів віддають перевагу таким, що переробляються або виготовлені з переробленого пластику;
- вибирають екологічно безпечніші засоби догляду та частіше віддають перевагу органічним продуктам;
- відмовляються від використання одноразового посуду;

---

¹¹ Від конференції правди до компромісів чим завершилися кліматичні переговори COP30 в Амазонії і як це стосується України. https://lb.ua/blog/ecoaction/709939_vid_konferentsiyi_pravdi.html

- надають перевагу речам, які можуть довше використовуватись, або використовують вживані речі;
- відмовляються від одягу з тваринного хутра; економлять воду, опалення та електроенергію тощо. Також жінки частіше, ніж чоловіки, займаються сортуванням відходів.

Національний рівень діяльності жіночих організацій, жінок лідерок та експертів в екологічній сфері

Міжнародні організації, що постійно підтримують проекти з екологічною складовою, підкреслюють важливість спільної реалізації заходів за участі органів влади, місцевого самоврядування та громадянського суспільства. Варто зауважити, що саме вони у своїх конкурсах підтримки урядових програм та громадських організацій запровадили обов'язкову гендерну складову для екологічної та інших сфер діяльності, а екологічну тематику зробили наскрізним пріоритетом міжнародної підтримки як на національному, так і на місцевому рівнях.

Жіночі ініціативи

Громадські організації, які працюють для захисту прав жінок чи впровадженню гендерної рівності, не залишились осторонь відповідних міжнародних змін і почали реалізувати проекти екологічного спрямування на обласному та місцевому рівнях.

ГО Impact Force¹², яку заснували і очолюють жінки, реалізує, серед іншого, проект **«Інноватори Енергоефективності для сталого майбутнього України»**¹³, у співпраці з GIZ, швейцарськими партнерами, Мінцифри, Diia.Business і Держенергоефективності, спрямований на формування нового покоління прогресивних лідерок та створення інклюзивної екосистеми, яка дасть змогу інноваторкам у сфері енергетики очолити зусилля з енергоефективної реконструкції та просунути Україну до надійного та сталого енергетичного майбутнього.

ГО «Жіночий енергетичний клуб України» реалізував низку проектів:

- у **2022 р.**, ініціатива **«Women in Energy. United for Ukraine»**¹⁴ у партнерстві з Німецько-українським енергетичним партнерством (Germany–Ukraine Energy Partnership)¹⁵. В межах проекту надавалася підтримка українським експерткам з енергетики, що постраждали від війни: допомога з адаптацією до нових умов життя та пошук працевлаштування в Україні та Німеччині. Організовано мережеве спілкування, наставництво та консультації для енергетикінь; партнерами стали українські та європейські енергетичні компанії і фахівці. Ініціатива дозволила підвищити видимість жінок у відновленні енергетичного сектору та долучити їх до «зеленого» енергопереходу.

- у **2022 р.** – пілотний проект **«Гендерний аналіз енергетичної та кліматичної політики Житомира»**,¹⁶ за підтримки Фонду імені Генріха Бюлля. За угодою з Житомирською міською радою ЖЕКУ провів дослідження гендерної представленості

¹² <https://theimpactforce.org/>

¹³ <https://theimpactforce.org/energy/uk/>

¹⁴ <https://www.wecu.com.ua/projects/women-in-energy>

¹⁵ <https://energypartnership-ukraine.org/we-united-for-ukraine/>

¹⁶ <https://www.wecu.com.ua/projects/cooperation-memorandum>

у місцевій енергетиці, підготовлено гендерний аналіз міських енергетичних програм (міський енергоплан-2021–24), а також проведено тренінги для місцевих чиновниць та активісток з урахування гендерного підходу в енергетичній та кліматичній політиці. Проєкт спрямовано на збалансування участі жінок у «зеленій» енергетиці на місцевому рівні та підсилення їхнього голосу в міській екологічній політиці.

- у **2024 р.** – конкурс молодіжних проєктів **«ЕкоМайбуття»**¹⁷ за підтримки Європейського Союзу (партнерський проєкт ЄС «Інтеграція сталого розвитку в Україні відповідно до Європейського зеленого курсу» з DiXi Group). На конкурс екологічних та сталих енергетичних ідей серед молоді було отримано 60+ заявок, з яких 75% учасниць – дівчата; проведено серію вебінарів для підготовки проєктів, фіналістки отримали підтримку для розробки пілотних «зелених» рішень. Проєкт поєднав екологічну освіту та гендерний підхід, мотивуючи молодь долучатися до захисту довкілля.

- у **2025 р.** – **«Сила жінок в енергетиці. Нові виміри підприємництва»**¹⁸ – програма підтримки для жінок у «зеленому» бізнесі, за підтримки Українського Жіночого Фонду, проєкту RECONOMY (HELVETAS Swiss Intercooperation) і Sida. Цільова аудиторія цього проєкту – діючі або майбутні підприємки, зокрема ветеранки, які хочуть розвивати бізнес у сфері ВДЕ та енергоефективності. Програма включає серію вебінарів з впровадження енергоефективних рішень, фінансування проєктів, юридичні аспекти, а також менторську підтримку, зустрічі з досвідченими підприємцями та інформацію про фінансові інструменти. Учасниці отримують знання для розвитку сталого бізнесу і можливість нетворкінгу з експертами (працевлаштування – опосередковано через консультації і зв'язки).

1.2 Різнопланові проєкти екологічного спрямування з урахуванням гендерного аспекту

Громадські організації екологічного та інших видів діяльності в умовах роботи з міжнародними донорами чи у співпраці з жіночими групами створювали та реалізовували проєкти з гендерною складовою, наприклад:

- у **2022 році** у межах програми “WE ACT: діємо задля жінок та їхніх можливостей”, котру впроваджує Фонд ООН у галузі народонаселення (UNFPA) за фінансової підтримки Європейського Союзу, **Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова** провів дослідження та опублікував звіт *“Гендерна перспектива сфери захисту довкілля в Україні”*¹⁹. Метою дослідження було виявити можливості для усунення гендерних розривів у сфері захисту довкілля, зокрема, які зелені практики можна використовувати для пом'якшення негативного впливу змін клімату та забруднення довкілля на жінок і чоловіків, та як збільшити участь жінок у прийнятті рішень у

---

¹⁷ <https://www.wecu.com.ua/projects/youth-contest>

¹⁸ <https://www.business.dii.gov.ua/news/enerhoefektyvnist-u-biznesi-navchalna-prohrama-dlia-zhinok-pidpriemyts>

¹⁹ https://razumkov.org.ua/images/2022/07/15/we_act_ecology_ukr_report.pdf

сфері охорони природи. Це дослідження доповнює гендерний профіль країни з акцентом на гендерний вимір реалізації програм АА/ DCFTA співробітництва/допомоги ЄС в Україні (Deep and Comprehensive Free Trade Area).

Агентство розвитку Карпатського регіону «Форза» (Україна) у **2020–2022 рр.** реалізовувало міжнародний проєкт **«Ліси в жіночих руках (Fem4Forest)»** (Дунайська транснаціональна програма, за фінансування ЄС). Проєкт мав на меті розширити можливості жінок у лісовому секторі: використовувати інноваційні методи залучення жінок до робіт і прийняття рішень у лісовому господарстві, обмінюватися найкращими практиками, а також підтримувати власниць лісів у підвищенні зайнятості та отриманні доходів від лісових ресурсів.²⁰

Сфера енергетики та низка ініціатив для залучення жінок для участі у процесі прийняття рішень:

- **SolarStep (Фонд “Енергетична дія для України”** за підтримки Mercy Corps і бізнес-школи KSE)²¹ – безкоштовний 4-місячний курс проєктного менеджменту у будівництві сонячних електростанцій. Цільова аудиторія цього проєкту – жінки від 18 років по всій Україні, які хочуть почати кар’єру проєктної менеджерки у сонячній енергетиці. Навчання охоплює теорію й практику управління проєктами у сфері відновлювальних джерел енергії (ВДЕ); учасниці отримують менторську підтримку, доступ до мережі галузевих експертів та допомогу в працевлаштуванні, а по завершенню курсу – офіційний сертифікат і сприяння у працевлаштуванні в енергетиці²².

- **«Зростає» (ГО «Плато», Львів,** за підтримки Diia.Business (Мінцифри))²³ – навчальна програма з адаптації до кліматичних змін для підприємок у рослинництві. Програма спрямована на жінок (будь-якого віку з усіх регіонів), які вже чи планують працювати агрономками, фермерками, ландшафтними дизайнерами, садівницями тощо. Учасниці вивчають вплив клімату на аграрний бізнес, оцінюють ризики і розробляють стратегію кліматичної стійкості власної справи. Формат – серія вебінарів і триденний офлайн-воркшоп з українськими та німецькими експертами, практичні візити на господарства і індивідуальні консультації. Найактивніші учасниці презентують результати напрацювань й отримують призи та PR-підтримку.

- **«Монтувальниця СЕС 2.0» (ГО Women in Tech Ukraine, Greenpeace Україна та гуманітарною організацією “Людина в біді” при фінпідтримці уряду Чехії)**²⁴ – технічне перенавчання жінок монтажу сонячних електростанцій. 30 відібраних українок (2025 р.) пройшли інтенсивні тренінги з монтажу конструкцій, підключення електричних мереж і тестування сонячних електростанцій. Програма поєднала онлайн-теорію і практичні польові заняття; частина випускниць одразу долучилась до встановлення сонячних електростанцій у лікарнях (надається технічна та матеріально-технічна підтримка проєктам).

- **TEAD (консорціум (Австрія, Данія, Німеччина, Іспанія, CSO Women Engage for a Common Future WECF – німецький офіс, за фінансової підтримки ЄС/Німеччини.)**

---

²⁰ www.interreg-danube.eu/uploads/media/approved_project_output/0001/45/df7623c8fdbb2e3ba5fd823d821d6c08c6713d17.pdf

²¹ <https://solarstep.kse.ua/>

²² <https://www.energyactua.com/uk/post/solar-step-a-free-course-for-women-in-solar-energy>

²³ <https://dia.dp.gov.ua/navchalna-programa-dlya-zhinok-pidpriyemich-u-galuzi-roslinnictva/>

²⁴ <https://womo.ua/30-ukrayinok-opanuvay-novu-tehnichnu-profesiyu-ta-vzhe-dopomagayut-gromadam-staty-energonezalezhnymy/>

спільно з Мінрегіоном України; **2022–2025**)²⁵ – міжнародний проєкт підвищення кваліфікації енергоаудиторів в Україні з гендерною складовою. Мета – підготувати фахівців з енергоаудитів і технічного проєктування з урахуванням стандартів ЄС та залучити жінок до цієї професії. Програма включає навчальні семінари, створення регіональної мережі енергоаудиторів та розвиток кар'єрних можливостей для фахівчинь (наставництво, посилення адвокації рівних можливостей, залучення до галузевих спільнот). (Програма відкрита для усіх, проте має спеціальну стратегію заохочення участі жінок.)

- **Power Women (Scatec, IFC, FMO, Swedfund, EdEra)** – 2-місячний курс та стажування для жінок в енергетиці²⁶. Ініційований норвезькою компанією Scatec у партнерстві з міжнародними фінансовими організаціями та EdEra. Мета – навчити 20 українок професійної діяльності у сфері сонячної енергетики та гендерно врівноважити галузь. Програма включає онлайн і офлайн-тренінги з теоретичних і практичних аспектів роботи СЕС, оплачувані стажування для найкращих учасниць, сесії з лідерства та кар'єрні консультації. Підтримка – спілкування з потенційними роботодавцями, нетворкінг і допомога в подальшому працевлаштуванні.

1.3. Участь жінок у проєктах з безпеки

Участь жінок у розмінванні

На сьогодні у цьому секторі працює приблизно 30 % жінок²⁷, і є намір цей показник збільшувати. Розглядають надання державного фінансування приватним операторам, щоб залучити більше фахівчинь для цієї роботи.

- **2024 – проєкт «Природотерапія для жінок та дітей, постраждалих від війни»²⁸**, ГО «Жіноча коаліція» (Полтавщина), за підтримки Посольства Словенії в Україні. Протягом квітня–жовтня 2024 р. у парку «Диканський» організовано **12 програм** природотерапевтичних заходів для жінок і дітей (прогулянки, походи, літні табори). Встановлено **7 екостежок**, облаштовано рекреаційну зону «Співоче поле», інформаційні стенди, дитячі ігрові комплекси, оновлено паркани навколо водойми. У 23 заходах взяли участь **232 жінки та 109 дітей** (зокрема ВПО і родини військових).

- **2025 – Всеукраїнський молодіжний рух «Let's do it Ukraine»**; проведення **Всесвітнього дня прибирання 2025²⁹** в Україні – **Партнери**: Biosphere (ген. партнер), Мінмолодьспорт, місцева влада тощо. У рамках акції по всій країні понад **123 000 волонтерів** (майже 4 тис. локацій) збирали та сортували відходи. Акція супроводжувалася промовами лідерки руху Юлії Мархель, яка наголосила на

²⁵ <https://www.wecf.org/tead-trainings-for-women-energy-auditors-technical-designers-in-ukraine/>

²⁶ <https://me.gov.ua/News/Detail/2af28a4b-f1d1-491c-a929-6585bd2529d1>

²⁷ <https://ukraine.unwomen.org/uk/stories/za-slovamy/2025/04/za-slovamy-iryny-krykunenko-zhinky-v-rozminuvanni-tse-ne-prosto-profesiya-a-mozhlyvist-zrobyty-realny-vklad-u-bezpechnemaybutnye-ukrayiny>

²⁸ <https://gozk.com.ua/pro%D1%94kt-prirodoterapiya-dlya-zhinok-ta-ditej-shho-postrazhdali-vid-vijni/>

²⁹ <https://letsdoitukraine.org/2025/09/ldu-ukraine-center-wcd-2025/>

«екологічному лідерстві навіть у часи кризи» та необхідності відновлення природи під час війни.

Висновок розділу : Прогрес залучення жінок до участі у процесі прийняття рішень в екологічній сфері є, але він доволі повільний. Інституції поступово відкривають більше місця жінкам у рішеннях, але гендерний дисбаланс лишається значним. Проєкти реалізуються, але політики з екологічної проблематики на національному чи регіональному рівнях у більшості випадків є гендерно сліпими або без конкретних показників чи сталих результатів для покращення якості життя жінок та чоловіків.

2. Молодіжні ініціативи

У 2023-2024 роках Всеукраїнська громадська організація «Центр «Розвиток демократії»» реалізувала проєкт «**Молодіжні ініціативи у прийнятті рішень для відбудови та відновлення своїх громад**» для молоді в малих громадах України Чернівецькій, Волинській, Кіровоградській та інших областях за темою гендерної політики та локалізації Резолюції РБ ООН «Жінки, мир та безпека» і «Молодь, мир та безпека», за підтримки German Marshall Fund. У кожній із громад під час тренінгів молодь розповідала, що питання прав жінок не розглядається в контексті участі у прийнятті рішень. Залученість жінок подається більше як необхідність, як вимушений крок, поки чоловіки захищають країну. Особливо це простежується у позиції старшого покоління, яке відводить жінкам роль піклувальниць і берегинь, вважаючи, що вони мають ще більше працювати та допомагати чоловікам в усьому. Водночас у молоді виникають суперечності зі старшими щодо питань поводження з відходами: від сортування сміття до проблеми його вивезення з сіл. Старше покоління часто не вірить у доцільність таких дій і не розуміє, навіщо це робити. Учасниці та учасники також наголошували на байдужості старших через недовіру до влади, адже вони переконані, що сміття все одно не сортують належним чином, а закопують – і самі це бачили. Лідери громад, зі свого боку, також не завжди підтримують ініціативи молоді, пояснюючи це браком ресурсів та складністю проблеми, а подекуди навіть сприймають молодь радше як опонентів, ніж як партнерів чи союзників.

Зі слів учасниць та учасників заходів:

«Ми на тренінгу говорили про те, що вже потрібно діяти, але нас зупинила представниця влади, яка казала, що це не так просто, і хоч наша голова органу місцевої влади фахова, але не все залежить від неї, отже віз і нині там. Сміття не вивозиться, а спалюється, закопується і старші нас переконують, що нічого не зміниться».

«Ми би і раді взяти участь у різних засіданнях для співпраці і подальших змін, але нас не кличуть, або кажуть – заходьте на сайт та давайте свої відгуки, або кличуть молодь, яка вже давно з ними працює».

«Інколи я боюся говорити, я знаю тему, але вони на мене дивляться як на дитину, яка нічого не може сказати і я ще більше боюся».

Висновок розділу: Робота з дітьми та молоддю має надзвичайне значення, адже потребує ресурсів, часу й фінансування, а також комплексного та різноманітного підходу. До цього процесу необхідно залучати всі зацікавлені сторони та належним чином їх готувати, щоб вони могли компетентно діяти в інтересах жінок і чоловіків у питаннях зміни клімату та збереження довкілля. Як дівчата, так і хлопці повинні отримувати відповідну освіту, аби діяти спільно.

Необхідно працювати одночасно – як з освітянами, керівництвом дитячих та молодіжних організацій, так і з їхніми вихованцями: надавати знання з прав людини, гендерної рівності, захисту довкілля, а також навичок публічних виступів, обов'язково формувати навички лідерства, вміння працювати з документами та владою, що є важливим для захисту навколишнього середовища.

3. Гендерні особливості екології в містах та селах

Зі слів учасниць заходів Проекту:

«Жінки в селах більш незахищені ніж в містах, в селі працює завод, власник не місцевий і йому нема різниці, що наші поля та ліси загублені його хімікатами. За цим ніхто не слідкує. А куди ми можемо поскаржитись? Керівництво громади в іншому селі, його тут не видно. Ось так ми і виживаємо без влади та законів».

«Я вже давно городами не займаюсь, все купляю в магазинах, але в селі вибір товару маленький, мій город від посухи та відсутності води не дає вражаю. Ось ми і не обробляємо наші землі».

«Жінки більше мають проблем зі здоров'ям у зв'язку із забрудненнями нашої води, ґрунтів, повітря, ми маємо репродуктивну систему іншу, ми вагітніємо, виношуємо, народжуємо та готуємо грудьми. Наші діти забирають від нас і ще самі додатково отримують небезпечні речовини від різного виду забруднень».

У селах серйозним викликом є екологічні та соціальні проблеми від **промислових ферм**, оскільки в сільському господарстві, зокрема тваринництві, все більшу частку займає промислове виробництво. З екологічної точки зору це негативна тенденція, адже промислові тваринницькі ферми – це об'єкти підвищеної екологічної небезпеки. Таке виробництво вимагає значних затрат води, за відсутності адекватних очисних споруд викидає аміак та метан в атмосферу та може спричинити катастрофічне забруднення води та ґрунтів, що становить небезпеку не лише для довкілля, але й безпосередньо для місцевих мешканців та мешканок.

В дослідженні Національного екологічного центру України в 2014 році³⁰ розглядалися основні небезпечні відходи у тваринництві: падіж, залишки тварин після обробки (біологічні відходи) та гній, а також значний вплив на атмосферне повітря від викидів теплогенераторів, вентиляційних систем (викиди при утриманні та дезінфекції приміщень під час профілактичної перерви); дизбар'єрів та санітарно-пропускних пунктів; електростанцій та автотранспорту підприємств. Зверталась увага й на викиди від тварин: продукти дихання (вуглецевий газ) та травлення (метан), що належать до парникових газів (особливо запах), що мають значний вплив на біорозмаїття, життя та добробут місцевого населення, а також впливають на зміни клімату.

Зі слів учасниць тренінгу:

«Інколи не можна дихати та жити біля тваринницьких ферм, все змивається в річку та викидається на поля чи біля наших осель, особливо якщо це велика ферма і власники живуть в інших містах. Їм все одно

---

³⁰ Розвиток тваринництва в Україні. Проблеми та рекомендації. Підготовлено національним екологічним центром України. за підтримки Європейського Союзу, Both Ends та Фонду розвитку демократії ООН в 2014 році. https://necu.org.ua/wp-content/uploads/Fermabook_UA_s.pdf

на наше життя, приїхали, отримали прибуток, проконтролювали і поїхали. Місцеве керівництво не дбає або має прибуток теж від цього власника».

«Громади сіл, які проживають поблизу свиноферми, постійно відчувають сильний неприємний запах. Запах буває настільки сильним, що робота у господарстві на вулиці стає неможливою. Мешканки кажуть про погане самопочуття через сморід, особливо вранці, при цьому вони змушені обробляти свої городи та доглядати тварин. Часто мешканки натрапляють на місця, куди працівники ферми вивозять мертвих тварин та гній. Усе це утворює небезпечну рідину, яка потім просочується в ґрунт і ґрунтові води, а дощами змивається в річки. Гине риба, отруєється питна вода в криницях, хворіють люди, зокрема маленькі діти, а доглядати їх мають жінки, які й самі скаржаться на самопочуття».

«На тваринницьких фермах у більшості працюють жінки, адже з початком війни чоловіків поменшало. Всю роботу потрібно виконувати жінкам без засобів захисту. Багато з жінок середнього та старшого віку, які працюють на цих фермах, кажуть, що постійні запахи призводять до алергічних реакцій, а через те, що не всі будівлі опалюються, вони мають працювати в сильних перепадах у температурі, і не скрізь є вода. Неможливість працювати у захисних засобах підриває їхнє здоров'я, а іншої роботи в селі важко знайти».

Війна проти України, яку розпочала росія, призводить до збільшення знищення худоби, чиї залишки інколи можуть так і лежати на полях чи на фермах, що їх після руйнування закинули господарі. Це додатково додає трупний сморід та забруднює ґрунти, інколи подібні ферми нема кому прибирати; викиди після подібних смертей та зруйнувань впливають у першу чергу на життя місцевого населення, яке у більшості представлено жінками та дітьми, людьми старшого віку.

За словами учасниць заходів у межах реалізованого проєкту, жінкам складніше підтримувати бізнес, особливо «зелений». Це пов'язано з більшими витратами, високим навантаженням та постійною боротьбою з корупційними схемами, що їх часто створюють очільники громад, депутати місцевого самоврядування або керівники бізнес-структур, зацікавлені у привласненні території чи інших ресурсів. Через це чимало жінок змушені закривати власні підприємства або переїжджати за кордон, де вони або відкривають бізнес, або працюють найманими працівницями.

Зі слів учасниці тренінгу:

«При створенні громади колишнє колгоспне майно разом зі ставком приватизував місцевий мешканець, на той час влада не вирішила питання зі ставком, що був на території колгоспу, та питною водою для громади. Новий власник для мешканців дозволяв воду брати безкоштовно, але дивлячись кому і як: якщо ви підтримуєте цього місцевого олігарха, то вода для вас буде безкоштовною, але якщо ви бажаєте мати незалежність та захищати свої права, то буде проблема.

Місцевій жінці, яка вирішила створити власний бізнес, новий власник підняв ціну за воду за своїми власними високими тарифами, внаслідок чого жінка не лише відмовилась від бізнесу, але й віддала йому землю в оренду за заниженою ціною, бо була змушена погасити кредити, взяті у банку на створення бізнесу».

Зі слів учасниці тренінгу:

«У містах з'являються нові робочі місця, наприклад, кур'єрська служба, що значно спрощує життя. Кур'єрами переважно працюють молоді чоловіки, однак роботодавці не забезпечують їх гідними умовами праці – не захищають їх від погодних умов, їхній транспорт теж не завжди якісний, тож вони можуть страждати від аномальних погодних умов та нетипових інфекційних захворювань, які також можуть розповсюджувати. Вони часто потрапляють в дорожні аварії і в подальшому можуть мати проблеми зі здоров'ям».

3.1 Водні ресурси як засіб для життя на сільських територіях

Надзвичайно важливим питанням для сільських громад є **доступ до питної води**. Пересихання колодязів з питною водою також є однією з причин переїзду населення в міста, оскільки:

- питну воду не завжди привозять в села, тому по неї треба їздити в інші населені пункти, що забирає час, необхідно мати власний транспорт і належної якості дороги;
- у сільських крамницях питна вода коштує дорожче, ніж в місті, і не все населення може собі це дозволити, люди вживають технічну воду або ту, яка є в доступі;
- колодязі є не у всіх і не скрізь;
- централізоване водопостачання у багатьох селах відсутнє,
- проведена вода в домівки не є типовим явищем для українських сіл і проводиться здебільшого за наявності коштів та чоловіків у домогосподарствах;
- органи місцевого самоврядування не досліджують якість води або роблять це дуже рідко та неякісно.

Багато сільських жінок, зокрема пенсійного віку, основним заняттям яких є вирощування городини та свійських тварин, внаслідок **зменшення доступу до водних ресурсів** (зникнення води в колодязях, оренда ставків фермерами, посухи тощо), позбавлені або обмежені в можливості займатись домашнім господарством. Через нерівний розподіл домашніх обов'язків та проблеми з доступом до води зростає кількість зусиль та часу, які сільські жінки (різного віку) витрачають на різні форми праці та піклування. Такі умови зменшують їхні можливості дбати про власне здоров'я, навчатися та розвиватися. Нестача води не лише погіршує рівень життя та призводить до фінансових

втрата, а й негативно впливає на їхнє фізичне та психологічне здоров'я. Крім того, на рівні сіл ніхто не вчить жінок новим формам сталого ведення господарства чи методам адаптації до наслідків кліматичних змін.

Зі слів учасниці заходу:

«Зміна клімату безумовно вплинула на життя жінок і чоловіків у селах. Більшість сільського населення виїздить чи просто працює як наймані працівники та працівниці в містах або в інших селах. Якщо села розташовані біля великих міст, то ця зміна відбувалася ще раніше, бо місто вимагало робочої сили – тої, яка приїздить із сіл.

Якщо сказати, що сільське населення від цього стало більш економічно спроможним, то навряд. Все, що заробляється – витрачається на транспорт та ті ж продукти, що можна було б виростити в селі, але зараз закупаються. І в більшості ці зміни відбулись через недбалість та екологічну безвідповідальність місцевих органів влади, що призвело до зменшення природних ресурсів, а як наслідок до приватизації та подорожчання наявних ресурсів».

Безумовно, це не полегшує життя ні чоловіків, ні жінок, але життя жінок при цьому значно ускладнюється. Як правило, вдома залишаються батьки похилого віку, які потребують сторонньої допомоги, а таку допомогу здебільшого забезпечують жінки під час своїх вихідних днів, що унеможлиблює для них належний відпочинок. Також жінки, працюючи в іншій місцевості, можуть у селах залишати дітей під наглядом дідусів та бабусь, що також негативно впливає на психологічний стан жінок-матерів.

Висновок розділу: поступове пересихання колодязів та забруднення ґрунтових вод унеможлиблює доступ до питної води належної якості та обмежує можливості поливу городів, присадибних ділянок, ведення господарства, розведення різних видів птиці та худоби тощо – а отже, шкодить здоров'ю і дорослих, і дітей та знижує економічну спроможність родин, робить важчим життя в селі та є однією з причин переїзду населення в міста та трудової міграції за кордон.

У містах так само гостро постає проблема доступу до питної води – але існують й переваги: централізоване водопостачання, служби доставки води та торгові точки недалеко від місць проживання/роботи, де можна купити якісну питну воду. Багато мешканок міст користується бюветами та/або купляють питну воду в різноманітних постачальників з різними видами сертифікатів тощо.

Зі слів учасниці заходу:

«Мені вже більше 55 років, моє покоління не вчили берегти воду, ніхто і ніде не розповідали про необхідність дотримуватись правил вживання, розбиратися в якості води і я з жахом думаю, що наша безвідповідальність залишила нас і наших дітей без питної води»

Учасниці заходів висловлювались, що мешканці громад не поінформовані про альтернативні джерела водопостачання та допустимі напрямки використання води з них, про методи очищення води з природних джерел.

Зі слів учасниці заходу Проекту:

«В Херсонській та Донецькій областях проблему питної води вирішують через завезення або надання населенню фільтрів. Але проблема залишається ще і в зв'язку з застарілими нормами буріння свердловин чи дозволами на буріння. Вода потрібна сьогодні, а дозволи можна отримувати безкінечне число днів. І цю проблему треба вирішувати сьогодні».

4. Вплив відходів та сміттєзвалищ на життя жінок, дівчат та всієї громади

Учасниці заходів називають величезною проблемою створення сміттєзвалищ органами місцевого самоврядування без дотримання належних процедур. У містах подібні сміттєзвалища створюються у відповідності до схем санітарного очищення та генеральних планів, а у сільських територіях питання часто вирішується хаотично: сільські ради визначають у межах своїх же громад місця для звалищ ситуативно, без розроблення проектної документації, без дотримання санітарно-захисних зон та без отримання необхідних екологічних паспортів, що фактично легітимізує стихійні звалища на рівні громади³¹. Всі ці сміттєзвалища не мають відповідних умов для зберігання, перероблення та заховання: документи на створення сміттєзвалища повинні відповідати конкретним законодавчим стандартам і нормам, а для підготовки таких документів і подальшого створення сміттєзвалища необхідні бюджети, яких громади не мають і рідко коли виділяють. З часу відновлення незалежності (вже 34 роки) інформація про те, скільки таких несанкціонованих та непаспортизованих сміттєзвалищ на територіях сільських громад, про умови їхньої роботи, наскільки вони шкодять місцевому населенню та екосистемі не збирається (точна кількість залишається невідомою, оскільки системна інвентаризація на державному рівні не проводиться, а наявні дані базуються на виявлених, але не завжди ліквідованих об'єктах).³² Але такі сміттєзвалища інколи лишаються порожні, тому що сільське населення не оплачує послуги вивозу сміття. Інколи громади не мають спеціальної техніки і вивозять все на звичайних тракторах. Крім того, у більшості сільських громад керівництво не забезпечує мешканців відповідними контейнерами для збору відходів, а саме населення не володіє відповідними навичками управління відходами та поділяє застарілі уявлення, тому сільське населення і надалі спалює/закопує/викидає сміття на своїх городах, в лісових смугах чи біля доріг, незважаючи на передбачені за це штрафи. Місцеве керівництво не слідкує за подібними діями і не збирає з мешканців штрафи. Отже, багато років проблема вивозу сміття не вирішується. Всі ці сміттєзвалища забруднюють території сіл і впливають на здоров'я людей в селах, які у більшості представлені жінками та дітьми.

---

³¹ <https://epl.org.ua/human-posts/styhijni-zvalyshha-shkoda-zdorov-yu-i-dovkilliyu-ta-rekomendatsiyi/>

³² <https://pokrov.pmsd.org.ua/novyny/vplyv-smittiezvalyshch-na-dovkillia-ta-zdorov-ia-liudej/>

Часті підпали та самозаймання таких сміттєзвалищ від спекотної погоди впливають на здоров'я жінок і чоловіків різного віку, у тому числі хлопчиків та дівчат. Страждають органи дихання, травлення, збільшується кількість алергічних реакцій, однак найчутливішими до подібних шкідливих впливів з відходами є вагітні жінки, діти та жінки, які планують мати дітей.

Під час тренінгів учасниці заходів згадували, що для керівництва сільських громад відповідної освіти з екології та теми зміни клімату не проводиться. Населення не володіє інформацією, як краще дбати про своє здоров'я, які сільськогосподарські культури краще вирощувати в умовах зміни клімату.

Зі слів учасниці тренінгу:

«Мій дідусь був заслуженим енергетиком СРСР, а вів себе інколи просто як знищувач всього живого, міг старі цвяхи та різні запчастини до техніки викинути в землю і сказати, що нічого не станеться, все перегниє, або не закривав воду, заливав город і казав, що ще набіжить. А мій тато має освіту КПІ, щось схоже на інженера хімічної промисловості, він теж не дбає про екологію, казав, що нехай спеціалісти цим займаються, ми багата країна і у нас все є».

«На сільських територіях проживають переважно жінки різного віку і діти та чоловіки старшого віку, які проблему утилізації відходів не вважають серйозною, бо не мають належних знань у цій сфері. Також існує конфлікт поколінь: старші в селах звикли спалювати сміття і не звертають уваги на молодь, яка вимагає сортувати та вивозити».

«Ми маємо проблему з бабусею: я їй розповідаю про сортування сміття, що не можна все підряд палити, прошу якимось думати, а вона каже, що те пусте, все рівно все закопується разом і всі так роблять. Але я приїжджаю з навчання тільки на вихідні, а вона та її сусідки знищують моє село, а місцеве керівництво не бачить фінансової вигоди і каже, що для малих сіл на це грошей нема».

«Під час підтоплень та спеки на жінок покладається організація їжі, забезпечення питною водою, вирішення питань, пов'язаних зі здоров'ям та доглядом за дітьми чи літніми батьками, які потребують сторонньої допомоги. У разі аномальних природних умов жінки стають вразливішими, а кількість неоплачуваної праці, яку їм доводиться робити, зростає».

«Чоловіки навчалися і навчаються на професіях промислового та інженерного спрямування: в енергетиці, газолі нафтовидобувній промисловості, транспортній, машинобудівній, хімічній промисловості, будівельній сферах тощо. Вони не завжди зважають на наслідки нехтування природоохоронними заходами і рідко готові йти назустріч екологічним ініціативам».

Висновок розділу: на тлі наслідків зміни клімату та впливу війни на навколишнє середовище потрібно враховувати й гендерні аспекти:

- вагітні жінки наражаються на вищу ймовірність ускладнень вагітності – невиношування, передчасні пологи, гірший стан здоров'я і вроджені вади в немовлят;
- жінки в середньому живуть довше за чоловіків, у старшому віці їх більше за чоловіків, а їхні пенсійні виплати є меншими, ніж у чоловіків; в результаті старші жінки живуть в умовах зубожіння через стрімке подорожчання основних видатків (харчі, ліки, комунальні послуги тощо). В сільській місцевості їм стає все важче прогодувати себе, бо вони не мають знань про стале землеробство і не адаптуються до зміни клімату.

Рекомендації учасниць заходів для органів місцевого самоврядування:

1. Включати жінок до **громадських рад і робочих груп** при розробці місцевих планів з енергетики та клімату.
2. Запровадити **програми «зеленої освіти» для жінок у громадах**, зокрема у сільських районах (де саме вони відповідають за енергію, воду, харчування).
3. Підтримувати **жіночі кооперативи** у сфері переробки відходів, екологічного агробізнесу.
4. Проводити роз'яснювальну (інформаційно-просвітницьку) роботу в громадах стосовно впливу людей на рівень екологічної безпеки та інформувати про «зелені» технології (наприклад, організація спеціальних програм з енергетичного і кліматичного планування, яке охоплює технічні, фінансові та правові питань у сфері енергетики і зміни клімату, включно з гендерним підходом).
5. Відпрацьовувати практики розв'язання екологічних проблем на рівні громад, з урахуванням особливостей регіону країни.
6. Поширювати інформацію стосовно наслідків зміни клімату для жінок і чоловіків.
7. Розробляти і приймати кліматичні плани (Плани дій щодо сталого розвитку енергетики та клімату (Sustainable Energy and Climate Action Plan / SECAP) із попередніми **гендерними консультаціями** (щонайменше **40% жінок** у робочих групах) та передбаченням: мікрогрантів у громадах для жіночих кооперативів (ВДЕ-мікропроекти, управління відходами, «зелена» логістика); проведення тренінгів і навчальних семінарів про відповідальне споживання і виробництво, починаючи зі шкільної освіти). Необхідно працювати одночасно – як з освітянами, керівництвом дитячих та молодіжних організацій, так і з їхніми вихованцями: надавати знання з прав людини, гендерної рівності, захисту довкілля, а також навичок публічних виступів, обов'язково формувати навички лідерства, вміння працювати з документами та владою, що є важливим для захисту навколишнього середовища.
8. Забезпечувати співпрацю між місцевою владою та громадськими організаціями, які можуть поширювати корисну інформацію та широко висвітлювати питання екологічної безпеки для чоловіків і жінок завдяки своєму досвіду та представленості на всіх рівнях. У тому числі здійснювати моніторинг впровадження державної екологічної політики, що дасть можливість уникати негативних наслідків та/або вчасно на них реагувати.
9. Запрошувати у **ЗМІ** коментувати теми клімату не лише чоловіків, а й жінок в якості **експертів**.